

Grzegorz Tylec, *Ochrona uczuć religijnych w prawie cywilnym*,
Wydawnictwo Academicon, Lublin 2022, ss. 214

ISBN 978-83-62475-93-3, DOI: 10.52097/acapress.9788362475896

Rafał Leśniczak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

r.lesniczak@uksw.edu.pl

ORCID: 0000-0003-0099-4327

Na rynku wydawniczym została opublikowana w 2022 r. przez lubelskie wydawnictwo Academicon monografia naukowa *Ochrona uczuć religijnych w prawie cywilnym* autorstwa dr. hab. Grzegorza Tylca, który zatrudniony jest na stanowisku profesora uczelni w Instytucie Dziennikarstwa i Zarządzania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Prof. Tylec jest prawnikiem i radcą prawnym, specjalizuje się w prawie własności intelektualnej i prawie mediów. Recenzentami wydawniczymi książki byli przedstawiciele dyscypliny nauki prawne, prof. dr hab. Jacek Sobczak oraz dr hab. Sebastian Kwiecień.

Tytuł monografii jednoznacznie sugeruje czytelnikowi, że ma do czynienia z publikacją mieszczącą się w dyscyplinie nauk prawnych. W niniejszym artykule recenzyjnym została podjęta próba przedstawienia zarysu najważniejszych treści tej książki, jak również wskazania jej istotności dla dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach. Przedstawiciele nauk społecznych badający zagadnienie tożsamości *social communication* i *media sciences* zwracają uwagę na doniosłość wpływu nauk prawnych na medioznawstwo. Jak słusznie zauważają Marek Jabłonowski i Tomasz Gackowski (2012, s. 18, 23), nauki prawne są jedną z dyscyplin naukowych najbardziej związanych z obszarem nauk o mediach. W ich opinii instytut podejmujący badania medioznawcze powinien prowadzić zasadniczo m.in. taką specjalność jak prawo mediów. Stanowisko to podzielają m.in. Iwona Hofman (2019; 2015, s. 117, 121), Tomasz Mielczarek (Jabłonowski & Mielczarek, 2018), Maciej Mrozowski (2012).

Tematyka monografii *Ochrona uczuć religijnych w prawie cywilnym* mieści się w obszarze badań nad zasadą wolności sumienia i wyznania, w szczególności nad zagadnieniem ochrony uczuć religijnych. Istnieje wiele dokumentów normatywnych, m.in. Konstytucja RP, ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, prawo Unii Europejskiej, które gwarantują ochronę wolności sumienia i które regulują dozwoloną ingerencję w sferę uczuć religijnych. Profesor Tylec dostrzega mnogość publikacji dotyczących ochrony

uczuc religijnych koncentrujących się na kwestiach prawnokonstytucyjnych i prawno Karnych oraz na międzynarodowej ochronie praw człowieka. Polski prawnik widzi jednak lukę badawczą, jeśli chodzi o badania w tej materii prowadzone w perspektywie prawa cywilnego, a którą omawiana monografia z powodzeniem wypełnia.

W monografii *Ochrona uczuć religijnych...* sformułowano dwie tezy badawcze, które uwyżniły jej najważniejsze cele. Prof. Tylec postawił sobie ambitny cel weryfikacji prawdziwości twierdzeń, że „obowiązujące przepisy prawa cywilnego nie gwarantują zadowalającej ochrony uczuć religijnych i dlatego w tym obszarze musi obowiązywać także prawo karne” oraz że „ingerencja w sferę uczuć religijnych zawsze wiąże się z dyskomfortem psychicznym i może powodować zasługującą na zadośćuczynienie krzywdę” (s. 9). W podjętej analizie autor wykorzystał właściwie dobrane metody z zakresu nauk prawnych i nauk społecznych: metodę formalno-dogmatyczną, empiryczną, aksjologiczną, komparatystyczną, metody socjologiczne, metodę obserwacji (s. 11–12). Lubelski prawnik przyjął założenie, że istotnym efektem realizacji podjętego projektu badawczego będzie m.in. „uporządkowanie wiedzy w opisywanym zakresie, usystematyzowanie aktualnego orzecznictwa odnoszącego się do dóbr osobistych oraz stworzenie dla podmiotów uczestniczących w debacie publicznej (dziennikarzy i przedstawicieli mediów, a także artystów, naukowców i duchownych różnych wyznań) instrumentarium prawnego pozwalającego zidentyfikować niedopuszczalne, bezprawne zachowania godzące w uczucia religijne” (s. 12).

Konstrukcja pracy jest przemyślana, logiczna i spójna, dobrze osadzona w literaturze przedmiotu. Autor korzysta z prac badawczych m.in. B. Banaszaka, M. Bieczyńskiego, A. Ciska, M. Drożdża, L. Garlickiego, T. Grzeszak, W. Janygi, T. Kononiuka, J. Krukowskiego, M. Kulała, B. Lewaszkiwicz-Petrykowskiej, R. Paprzyckiego, J. Sobczaka, A. Szpunara. Starannie opracowana bibliografia zawiera również akty prawne: akty prawa międzynarodowego, unijne dyrektywy i inne źródła prawa w polskim porządku prawnym, orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów powszechnych, w końcu także wyroki sądów obcych.

Monografia składa się ze wstępu (s. 9–13), sześciu rozdziałów (s. 15–179), zakończenia (s. 181–189) i bibliografii (s. 191–214).

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Uczucia religijne jako dobro prawne objęte ochroną na gruncie różnych gałęzi prawa* (s. 15–45), zostały podjęte kwestie normatywnego modelu ochrony wolności sumienia i religii w Polsce oraz prawnej ochrony uczuć religijnych jako przejawu ochrony wolności sumienia i religii. Autor obszernie wyjaśnia pojęcie uczuć religijnych, niemające legalnej definicji. Odwołuje się do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, wskazując potrzebę ochrony tychże uczuć. Prof. Tylec przedstawia szeroką, 30-letnią panoramę orzeczeń polskiego sądu konstytucyjnego jako egzemplifikację rozważań dotyczących wolności sumienia i wyznania. Tytułem przykładu warto wskazać m.in. uchwałę z 2 marca 1994 r. (W 3/93), w której TK dokonał interpretacji art. 18 ust. 2 ustawy z 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji; wyrok z 7 czerwca 1994 r. (K 17/93), w którym potwierdził, że uczucia religijne podlegają szczególnej ochronie prawa; wyrok z 2 grudnia 2009 r. (U 10/07), stwierdzający, że materia konstytucyjna dotycząca wolności sumienia i wyznania składa się z części instytucjonalnej, dotyczącej zwłaszcza relacji między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, regulowanej przede wszystkim w art. 25 Konstytucji, oraz części odnoszącej się do indywidualnych gwarancji wolności sumienia i wyznania, wynikających zwłaszcza z art. 53 Konstytucji. W rozdziale pierwszym monografii temat uczuć religijnych zostaje omówiony także w perspektywie prawa karnego, zwłaszcza w kontekście jego art. 196.

Rozdział drugi, noszący tytuł *Ochrona uczuć religijnych jako elementu dobra osobistego w postaci swobody sumienia* (s. 47–67), dotyczy przede wszystkim pojęcia swobody sumienia jako dobra osobistego prawa cywilnego oraz zakresu dozwolonej ingerencji w swobodzie sumienia i wyznania. Prof. Tylec dokonuje analizy pojęcia sumienia, trafnie zauważając, że choć termin ten występuje w wielu aktach prawnych, to w żadnym z nich nie został zdefiniowany. Przywołuje przy tym filozoficzne, psychologiczne i socjologiczne rozumienie tego pojęcia (s. 50–53) oraz dokonuje rozróżnienia między sumieniem a światopoglądem (s. 53–54). Eksponuje również fragment wyroku TK z 15 stycznia 1991 r., w którym Trybunał stwierdził, że „wolność sumienia nie oznacza jedynie prawa do reprezentowania określonego światopoglądu, ale przede wszystkim prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem, do wolności od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu” (s. 54–55). Powyższe stwierdzenie wydaje się być istotne, gdy w perspektywie nauk o mediach rozważamy problem relacji linii redakcyjnej i klauzuli sumienia czy też klauzuli sumienia jako gwarancji wolności dziennikarskiej (Drożdż, 2020; Jurga-Wosik & Oleksiuk, 2022, s. 92).

W rozdziale trzecim, noszącym tytuł *Ingerencja w sferę uczuć religijnych jako przejaw naruszenia spokoju psychicznego człowieka* (s. 69–127), autor podjął dwa ważne zagadnienia: dobrostanu psychicznego jako wartości chronionej konstrukcją dóbr osobistych prawa cywilnego oraz dyskomfortu psychicznego wywołanego ingerencją w sferę uczuć religijnych jako naruszenia dobra osobistego. Powyższe kwestie, jak trafnie zauważa prof. Tylec, mają związek m.in. z zakresem odpowiedzialności prawnej za naruszenie spokoju psychicznego (s. 70–72); z komfortem psychicznym człowieka rozumianym jako dobro osobiste (s. 80–84); z obecnością w przestrzeni publicznej symboli religijnych, które nie zostały uznane za przejaw ingerencji w sferę dóbr osobistych osób niewierzących lub wyznających inne religie (s. 110–114); z wykluczeniem ze wspólnoty religijnej jako przejawem naruszenia dobra osobistego w postaci uczuć religijnych (s. 114–115); z oczernianiem wspólnoty religijnej, do której dana osoba należy (s. 115–119); z naruszeniem uczuć religijnych w relacji interpersonalnej (s. 119–123).

W rozdziale czwartym zatytułowanym *Naruszenie dobra osobistego w postaci uczuć religijnych jako przejaw dyskryminacji* (s. 129–147) omówiono kwestię naruszenia uczuć religijnych w świetle ustawy z 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania oraz w świetle przepisów antidyskryminacyjnych zawartych w kodeksie pracy.

W rozdziale piątym *Legitymacja procesowa do dochodzenia roszczeń z tytułu naruszenia dóbr osobistych w postaci uczuć religijnych* (s. 149–168) Grzegorz Tylec definiuje i charakteryzuje legitymację czynną i bierną w dochodzeniu roszczeń z tytułu naruszenia uczuć religijnych.

Rozdział szósty, zatytułowany *Treść roszczeń w sprawach o naruszenie dóbr osobistych w postaci uczuć religijnych* (s. 169–179), odnosi się do kwestii procesowych związanych z praktyczną realizacją cywilnoprawnej ochrony uczuć religijnych. Do zagadnień szczegółowych omówionych w tym rozdziale należą: roszczenie o usunięcie rozpowszechnionych treści naruszających uczucia religijne jako modyfikowanie historii (s. 171), *web blocking* jako szczególnie rodzaj roszczenia o usunięcie bezprawnie rozpowszechnianych w internecie materiałów naruszających uczucia religijne (s. 172–174), zabezpieczenie powództwa i właściwość miejscowa sądu w sprawach o naruszenie dóbr osobistych (s. 174–176), uwagi *de lege ferenda* dotyczące środków ochrony prawa cywilnego w zakresie zwalczania naruszeń uczuć religijnych w internecie (s. 176–179).

W pracy nie wyodrębniono rozdziału metodologicznego. Nie jest to jednak konieczne, ponieważ autor dość obszernie wyjaśnia metodologię badań we wstępie.

Profesor Tylec z łatwością i powodzeniem wskazuje w monografii związek perspektywy nauk prawnych z perspektywą filozoficzną i medioznawczą. Hipotezy i pytania badawcze zo-

stały sformułowane poprawnie i logicznie, pozwalając twórcom książki osiągnąć cel badawczy. Praca napisana jest poprawną, zrozumiałą polszczyzną, co podnosi jej walor. Tytuły poszczególnych rozdziałów korespondują z treścią w nich zawartą.

Monografię należy ocenić jako wysoce użyteczną dla warsztatu naukowego medioznawcy przynajmniej z trzech powodów. Po pierwsze, ze względu na dostrzeżenie komplementarności dwóch płaszczyzn badania mediów i pracy dziennikarza: etycznej i jurydycznej. Deontologia dziennikarska i deontologia mediów odwołują się zasadniczo do sumienia człowieka, ale brak ich respektowania nie wiąże się z sankcjami prawnymi. Z kolei prawne uwarunkowania funkcjonowania mediów i pracy dziennikarskiej wytyczają precyzyjne i potrzebne granice wolności prasy, w tym odnoszące się do ochrony uczuć religijnych. Po drugie, w czasach głębokiej polaryzacji politycznej obserwuje się w polskim dyskursie publicznym problem instrumentalizowania zagadnień dotyczących religii, jak również zachwianie zasady poszanowania niezależności i autonomii państwa i kościoła (Sanecka-Tyczyńska, 2017, s. 100; Leśniczak, 2020b). Problemy te, odnotowywane w agendzie publicznej i medialnej, skłaniają do postawienia pytania o ich odniesienie do uczuć religijnych. Po trzecie, w kontekście narastającej mediatyzacji życia religijnego medioznawcy i socjologowie religii wskazują na doniosłość takich kwestii jak reklama religijna (Stępnia, 2018a; Stępnia, 2018b) czy obecność *sacrum* w przestrzeni *profanum* (Leśniczak, 2020a, s. 60–61); w rezultacie powstaje pytanie nie tylko o etyczne, ale również o prawne aspekty tych zagadnień.

Wszystkie wskazane wyżej uwagi prowadzą do jednoznacznej konkluzji: czytelnik ma do czynienia z dziełem dojrzałym i przemyślanym i – co istotne – wypełniającym lukę badawczą. Należy mieć nadzieję, że książka autorstwa Grzegorza Tylca będzie inspirującą pozycją dla dalszych badań w obszarze ochrony uczuć religijnych.

Monografia *Ochrona uczuć religijnych w prawie cywilnym* jest wartościową publikacją, która bez wątplenia zostanie potraktowana przez przedstawicieli medioznawstwa jako cenny punkt wyjścia w pogłębionej teoretyczno-praktycznej refleksji nad granicami wolności słowa w kontekście poszanowania uczuć religijnych.

Bibliografia

- Drożdż, M. (2020). Klauzula sumienia jako gwarancja wolności dziennikarskiej. W A. Hess & W. Świerczyńska-Głownia (Red.), *Nie bądźmy obojętni: człowiek, społeczeństwo, polityka: prace ofiarowane prof. dr hab. Teresie Sasińskiej-Klas* (s. 163–184). Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Hofman, I. (2019). Paradygmaty nowej dyscypliny. *Studia Medioznawcze*, 20(4), 308–317. <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.ms.2019.4.163>
- Hofman, I. (2015). Multigenetyczność dziennikarstwa w nauce i dydaktyce. *Roczniki Nauk Społecznych*, 43(3), 113–124. [https://doi.org/10.18290/rns.2015.7\(43\).3-8](https://doi.org/10.18290/rns.2015.7(43).3-8)
- Jabłonowski, M., & Gackowski, T. (2012). Tożsamość nauk o mediach. Obszary, perspektywy, postulaty. *Studia Medioznawcze*, 2(49), 15–24.
- Jabłonowski, M., & Mielczarek, T. (2018). Komunikowanie społeczne i media – federacja, a nie inkorporacja. *Studia Medioznawcze*, 19(4). <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.ms.2018.4.34>
- Jurga-Wosik, E., & Oleksiuk, I. Wybrane zagadnienia etyczne dziennikarstwa interpretacyjnego na tle badań empirycznych. *Roczniki Nauk Społecznych*, 50(2), 83–96. <https://doi.org/10.18290/rns22502.5>
- Leśniczak, R. (2020a). Etyczne aspekty mediatyzacji życia religijnego – uwagi do dyskusji. *Mediatization Studies*, 4, 57–70. <http://dx.doi.org/10.17951/ms.2020.4.57-70>

- Leśniczak, R. (2020b). Wizerunek hierarchicznego Kościoła katolickiego w Polsce jako aktora politycznego (1989-2015). W M. Marczevska-Rytko & D. Maj (Red.), *Partycypacja polityczna* (s. 447–459). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Mrozowski, M. (2012). Tożsamość nauk o mediach. Przyczynek do dyskusji. *Studia Medioznawcze*, 49(2), 24–30.
- Sanecka-Tyczyńska, J. (2015). Ocena III Rzeczypospolitej – płaszczyzna polaryzacji współczesnej polskiej sceny politycznej. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Politologica*, 14, 99–114.
- Stępnia, K. (2018a). Motywy religijne w komercyjnym przekazie reklamowym a sacrum w przekazie religijnym. *Studia Medioznawcze*, 2, 85–97. <https://doi.org/10.33077/uw.24511617.ms.2018.0.264>
- Stępnia, K. (2018b). Reklama religijna jako odrębny rodzaj reklamy. *Zeszyty Prasoznawcze*, 61(2), 327–341. <https://doi.org/10.4467/22996362PZ.18.021.9116>
- Tylec, G. (2022). *Ochrona uczuć religijnych w prawie cywilnym*. Lublin: Wydawnictwo Academic.